

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Досліджено окремі питання підстав і порядку оскарження рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, розгляду та вирішення слідчим суддею такої скарги. Встановлено недосконалість нормативного врегулювання забезпечення права зацікавлених осіб на оскарження рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, а також результатів розгляду такої скарги слідчим суддею. Запропоновано та сформульовано зміни та доповнення до норм чинного КПК України.

Ключові слова: закриття кримінального провадження, оскарження, підстави скасування постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, відновлення досудового розслідування

Відповідно до ст. 3 Конституції України права та свободи людини, а також гарантії їх реалізації визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Відповідно невід'ємною складовою частиною відносин особи та держави у всіх сферах повинна бути можливість захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина від неправомірних дій і рішень, а також бездіяльності органів державної влади.

Безумовною гарантією такого захисту є те, що громадянин може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, якщо він вважає, що цим актом порушені його права. Така можливість виступає змістом права особи на оскарження.

Закріплюючи ті чи інші права для суб'єктів відносин, закон встановлює певні засоби, за допомогою яких ці права забезпечуються, захищаються.

З прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) інститут оскарження, зокрема під час досудового розслідування, зазнав певних змін, пов'язаних серед іншого і з процедурою оскарження рішення про закриття кримінального провадження під час досудового розслідування.

На відміну від КПК України 1960 року чинний КПК не містить окремої норми щодо поряд-

ку оскарження та розгляду скарги на рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, що неминуче призводить до виникнення проблем теоретичного та практичного характеру.

Таким чином, актуальним як з теоретичних, наукових, так і практичних позицій, є питання щодо оскарження рішення про закриття кримінального провадження під час досудового розслідування.

Проблеми, що стосуються механізму захисту прав, свобод і законних інтересів суб'єктів кримінального процесу, у тому числі оскарження дій, рішень і бездіяльності органів досудового розслідування, прокурора, суду завжди були предметом дослідження у кримінально-процесуальній науці. Дослідження процедури оскарження проводились у роботах С.І. Вікторського, І.Я. Фойницького, М.С. Строговича, В.Л. Буднікова, А.Я. Дубинського, І.І. Зарєви, О.В. Капліної, О.Ю. Костюченко, В.І. Лстучих, П.А. Лупинської, В.Т. Малярєнка, О.Р. Михайленка, М.М. Михєєнка, Г.В. Федотової, Л.В. Черсчукіної та інших процесуалістів.

Результати проведених досліджень, безперечно відіграли значну роль у становленні та розвитку інституту оскарження, однак далеко не усі проблемні питання правозастосування у цій сфері можна вважати вирішеними. Їх актуальність особливо загострилась після прийняття та введення у дію нового КПК, який поставив перед дослідниками, а відповідно і практиками, низку дискусійних питань, зокрема і щодо ос-

карження рішення про закриття кримінального провадження під час досудового розслідування.

Метою цієї статті є з'ясування підстав і порядку оскарження рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження.

Діючий КПК України у ст. 283 визначає, що однією з форм закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження, а ст. 284 КПК передбачає підстави та порядок такого закриття.

Діючий КПК передбачає можливість оскарження до суду зацікавленими особами рішення слідчого або прокурора про закриття кримінального провадження. До зацікавлених осіб належать: а) заявник; б) потерпілий, його представник чи законний представник; в) підозрюваний, його захисник чи законний представник.

Зважаючи на те, що рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження оформлюється постановою (ч. 3 ст. 284 КПК), виходячи з положень ч. 1 ст. 304 про обчислення строку оскарження, цим особам має бути направлена копія постанови про закриття кримінального провадження, але ні у ст. 284, ні в ст. 303 КПК не зазначається, в якому документі цим особам роз'яснюється право і процесуальний порядок оскарження рішення про закриття кримінального провадження. Водночас, як відомо, роз'яснення права та порядку його реалізації є основою забезпечення цього права. А значить роз'яснення права оскарження та порядку його реалізації є основою реалізації такої загальної засади кримінального провадження, як забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст. 24 КПК).

Незважаючи на те, що в силу вимог п. 3 ч. 5 ст. 110 КПК резолютивна частина постанови слідчого, прокурора серед іншого повинна містити відомості про можливість та порядок оскарження постанови, у слідчій практиці такий реквізит постанови, зокрема про закриття кримінального провадження, зустрічається вкрай рідко. Та навіть і видані зразки процесуальних документів, на жаль, демонструють недотримання вимог закону у цій частині [1, с. 675].

На наш погляд, кримінальний процесуальний закон повинен містити пряму вказівку щодо процедури роз'яснення зацікавленим особам права та порядку оскарження рішення про закриття кримінального провадження.

Також доцільно надати право зацікавленим

особам, що подають до суду скаргу на постанову про закриття кримінального провадження, за їх бажанням ознайомитись з усіма матеріалами провадження. Це надасть їм можливість обґрунтувати у скарзі до суду свої міркування стосовно незгоди з рішенням органів досудового розслідування, прокурора, а іноді навпаки упевнитися в тому, що рішення про закриття кримінального провадження прийнято законно та обґрунтовано. Тому пропонується початок ч. 3 ст. 284 КПК викласти у такій редакції: "Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, копія якої вручається (направляється) зацікавленим особам (заявнику, потерпілому, його представнику чи законному представнику; підозрюваному, його захиснику чи законному представнику). Цим особам роз'яснюється їх право на оскарження рішення про закриття кримінального провадження і порядок такого оскарження, а за бажанням надається можливість ознайомитися з усіма матеріалами закритого провадження".

Виконання цих вимог забезпечить особам, чий права та інтереси порушуються, вільний доступ до правосуддя і можливість своєчасного оскарження цих рішень в порядку судового контролю.

Порядок розгляду слідчим суддею скарги на постанову про закриття кримінального провадження є загальним, врегульованим ст. 306 КПК.

Слідчий суддя, розглядаючи в судовому засіданні скаргу на постанову про закриття кримінального провадження, має з'ясувати, чи усі вимоги ст. 284 КПК виконані особою, що винесла постанову, а саме: постановою про закриття кримінального провадження має містити відомості про дату і місце її винесення, посаду, прізвище, ініціали особи, що її винесла, назву і номер кримінального провадження; результат проведеного досудового розслідування з вказівкою даних про осіб, стосовно яких здійснювалося кримінальне переслідування; мотиви закриття кримінального провадження з посиланням на отримані під час розслідування докази; пункт, частина, стаття КПК, на підставі якої прийнято рішення про скасування запобіжних заходів, а також про скасування накладення арешту на майно, поштово-телеграфну кореспонденцію, та вирішення питання про речові докази і порядок оскарження постанови. Недотримання цих вимог є безумовною підставою для скасування

слідчим суддею постанови про закриття кримінального провадження.

Вирішуючи питання про законність та обґрунтованість оскарженого рішення про закриття кримінального провадження, суддя, виходячи зі змісту ст. 307 КПК, може прийняти одне з таких рішень: скасувати постанову про закриття кримінального провадження; відмовити у задоволенні скарги. Це рішення має бути виражене у формі ухвали.

У вступній частині ухвали, прийнятої за результатами розгляду скарги на постанову про закриття кримінального провадження, мають бути вказані її найменування, дата, місце винесення, посада слідчого судді та усі особи, що брали участь у розгляді скарги (прокурор, захисник). В описовій частині мають бути зазначені дані про кримінальне провадження (результати розслідування, підстави закриття), наведено суть доводів, зазначених у скарзі, та даних, представлених у судовому засіданні учасниками розгляду скарги, а також обґрунтування прийнятого по скарзі рішення, яке має містити чіткі аргументи скасування постанови про закриття кримінального провадження або залишення скарги без задоволення та посилання на відповідні статті КПК. У резолютивній частині ухвали має бути сформульоване прийняте слідчим суддею рішення про залишення скарги без задоволення або скасування постанови про закриття кримінального провадження.

На жаль, статті 284, 306 КПК України не передбачають підстав для скасування постанови про закриття кримінального провадження. Ними, на наш погляд, слід вважати неповноту та односторонність проведеного досудового розслідування, неправильне застосування кримінального та істотно порушення кримінального процесуального закону. Крім того, підставою для скасування постанови про закриття кримінального провадження є невиконання слідчим обов'язкових для нього письмових вказівок керівника органу досудового розслідування, прокурора. Отже, підставами для скасування постанови про закриття кримінального провадження слід визнати:

- коли постанову про закриття кримінального провадження винесена некомпетентною особою та з порушенням процесуальної форми;
- якщо підстави, за якими закрито провадження, не ґрунтуються на доказах, зібраних під

час досудового розслідування або зібраних доказів недостатньо;

- якщо суттєво порушені норми матеріального і процесуального права;
- коли у кримінальному провадженні не виконані обов'язкові вказівки керівника органу досудового розслідування, прокурора.

Рішення слідчого судді про скасування постанови про закриття кримінального провадження або залишення скарги без задоволення має ґрунтуватися на доказах, досліджених у судовому засіданні, що проводиться відповідно до ч. 1 ст. 306 КПК, згідно з правилами судового розгляду, передбаченими статтями 318-380 КПК. Тому важко погодитися з думкою М.А. Колоколова, який вважає, що у своїй постанові суддя має уникати оцінки доказів. Посилання на їх суперечність може бути допущена лише у випадках неповноти розслідування [2, с. 39].

Вмотивованість ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на постанову про закриття кримінального провадження і є аналізом доказів, наданих сторонами, що встановлюють необхідність того чи іншого рішення слідчого судді. Цей аналіз доказів слідчим суддею здійснюється опосередковано – він не може вийти за межі представленої доказової інформації. Але оцінити докази з точки зору допустимості, належності і достатності для прийняття рішення про закриття кримінального провадження він зобов'язаний.

Іноді слідчі, прокурори закривають провадження, а своє рішення в постанові мотивують частиною доказів, що зібрані, і не надають аналізу іншим, які суперечать рішенню, що приймається. У таких випадках слідчий суддя, що розглядає скаргу, не може не дати оцінку цим протиріччям у своїй ухвалі. Особливо це стосується розгляду скарг на постанову про закриття кримінального провадження при нестановленні достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливості їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК). Слідчий суддя, розглядаючи скаргу, має з'ясувати, чи усі ці підстави впродовж розслідування були спростовані, чи усі можливості збирання додаткових доказів вичерпані і недоведеність участі особи у вчиненні кримінального правопорушення обґрунтована.

В юридичній літературі обговорювалися питання, чи має право слідчий суддя (суддя), що

розглядає скаргу, у своєму рішенні вказати іншу підставу для закриття кримінального провадження, за якою провадження не закривалося слідчим, прокурором і про яку не йдеться у скарзі відповідної особи. А.Р. Туманянц вважає, що зміна підстав для закриття кримінального провадження у постанові судді при розгляді скарги можлива лише у тому випадку, коли це не обмежує становища особи, щодо якої закрито справу, або змінена підстава охоплюється поняттям "реабілітуючі підстави" [3, с. 94-95]. Неправильна вказівка у постанові про закриття кримінального провадження підстав його закриття є суттєвим порушенням кримінального процесуального закону, тому, на наш погляд, ця помилка має виправлятися не слідчим суддею, що розглядає скаргу, а особами, які уповноважені виносити постанову про закриття кримінального провадження. Різні підстави закриття кримінального провадження мають різні правові наслідки не тільки для підозрюваного, але й для інших учасників процесу. Тому слідчий суддя в таких випадках має скасувати постанову про закриття кримінального провадження у зв'язку з істотним порушенням кримінального процесуального закону і направити її прокурору для прийняття законного та обґрунтованого рішення.

При скасуванні слідчим суддею постанови про закриття кримінального провадження виникає питання щодо підстав здійснення подальшого провадження. Норми чинного КПК не визначають і не регулюють питання щодо того, чи повинна ухвала слідчого судді про скасування постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження одночасно містити і рішенням про відновлення досудового розслідування. На відміну від чинного КПК, КПК України 1960 року містив положення, відповідно до якого досудове слідство у закритій кримінальній справі могло бути відновлене постановою судді при розгляді скарги на постанову про закриття кримінальної справи (ст. 216).

Не вносить ясності у це питання і науково-практичний коментар ст. 307 КПК. Так, в одному з коментарів вказується, що одночасно із визнанням рішення, дії чи бездіяльності слідчого, прокурора незаконним або необґрунтованим в ух-

валі слідчий суддя може зазначити про те, що він зобов'язує посадову особу усунути допущене порушення, визначивши, яку саме дію необхідно припинити чи вчинити [4, с. 655]. Разом з тим, вказується, що слідчий суддя самостійно не може прийняти те рішення, яке має бути прийняте слідчим чи прокурором на виконання ухвали, прийнятої за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора [4, с. 655].

Вочевидь, рішення про рух і напрям досудового розслідування, а саме таким за своїм змістом є рішення про його закінчення чи відновлення, слідчий суддя приймати не вправі. Водночас, констатує у своїй ухвалі незаконність чи необґрунтованість прийнятого слідчим, прокурором рішення про закриття кримінального провадження, слідчий суддя тим самим встановлює факт, який робить необхідним прийняття ними рішення про відновлення досудового розслідування.

На нашу думку, вирішення цього питання має знайти своє нормативне закріплення у нормах КПК, в якому слід закріпити положення такого змісту: "Досудове розслідування у закритому кримінальному провадженні може бути відновлене в межах встановлених законом України про кримінальному відповідальності строків давності притягнення до кримінальної відповідальності у разі скасування слідчим суддею постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження".

Дослідження підстав і порядку оскарження рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, а також порядку вирішення слідчим суддею такої скарги засвідчує певну недосконалість нормативного врегулювання цих процедур. Водночас, право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб у кримінальному провадженні і, зокрема рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження, є однією з найважливіших гарантій захисту відповідними зацікавленими особами своїх прав і свобод від їх порушення з боку органів і посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження.

Література

1. *Кримінальний* процесуальний кодекс України: структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів: науково-практичний посібник / Андреев Р.Г., Блажівський Є.М., Гошовський М.І. та ін. – К.: Алерта, 2012. – 736 с.
2. Колоколов Н.А. Методика проведения основных судебно-контрольных действий в стадии предварительного расследования. – М.: Изд-во "Юридлит. Информ", 2004. – 192 с.
3. Туманянц А.Р. Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. – Х.: Основа, 2000. – 108 с.
4. *Кримінальний* процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224с.

Д. Н. Валигура

Обжалование решения о закрытии уголовного производства при досудебном расследовании

Исследованы отдельные вопросы оснований и порядка обжалования решения следователя, прокурора о прекращении уголовного производства, рассмотрения и разрешения следственным судьей такой жалобы. Установлено несовершенство нормативного регулирования обеспечения права заинтересованных лиц на обжалование решения следователя, прокурора о прекращении уголовного производства, а также результатов рассмотрения такой жалобы следственным судьей. Предложены и сформулированы изменения и дополнения к нормам действующего УПК Украины.

Ключевые слова: прекращение уголовного производства, обжалование, основания отмены постановления следователя, прокурора о прекращении уголовного производства, возобновление досудебного расследования.

D.M. Valigura

Appeal the decision about closure of criminal proceedings during the preliminary investigation

Single questions of the bases and order of the appeal of the decision of the investigator, the prosecutor about the termination of criminal proceedings, consideration and permission the investigative judge of such complaint are investigated. Imperfection of standard regulation of ensuring the right of interested persons on the appeal of the decision of the investigator, the prosecutor about the termination of criminal proceedings, and also results of consideration of such complaint the investigative judge is established. Changes and additions to standards of the existing Criminal Procedure Code of Ukraine are offered and formulated.

Key words: the termination of criminal proceedings, the appeal, the bases of cancellation of the resolution of the investigator, the prosecutor about the termination of criminal proceedings, renewal of pre-judicial investigation.